

כיתה לימוד בבית הספר לילדי הפליטים בלסבוס.
הצילומים במאמר זה ובמאמר הבא באדיבותה של פרופ' סמדר בן אשר

בית הספר הבין-לאומי לילדי הפליטים בלסבוס יוון, אי של עשייה חינוכית בתוך אי-הוודאות

סמדר בן אשר

פרופ' סמדר בן אשר, מרצה בכירה במכללת קיי מאפשרת לנו במאמר זה הצצה בבית ספר לילדי הפליטים באי לסבוס ביוון. בית הספר הוקם ביוזמת בוגרי "השומר הצעיר", תנועת נוער בישראל, ברוח החינוך הבלתי פורמלי, עקרונית הדמוקרטיה והבנה מעמיקה של הצרכים המיוחדים של ילדי הפליטים. בית הספר פועל בתנאי אי-וודאות של כל השותפים לו: מורים ותלמידים, השוהים באי באופן זמני עד לקבלת האישורים לצאת ליוון עצמה ובהמשך לעבור לאירופה. צוות החוקרים המלווה את המשלחת הישראלית ואת המתנדבים בהדרכה ובאיסוף הנתונים למחקר העומק כולל את ד"ר איתן שחר, פרופ' צביה וולדן, פרופ' אפרת הוס, פרופ' שיפרה שגיא מאוניברסיטת בן גוריון ופרופ' סמדר בן אשר ממכללת קיי.

יוון כי תוך זמן קצר יגיעו למים הטריטוריאליים של יוון ספינות רעועות, עמוסות בעשרות פליטים: גברים, נשים, ילדים ותינוקות. כוחות ההצלה יוצאים לקראתם בתוך המים הטריטוריאליים של יוון וגוררים את הספינות לחוף. בהליך מזורז מקבלים הפליטים חבילת בגדים, יריעת ברזנט לאוהל זמני והם מופנים לאחד ממחנות הפליטים, והגדול בהם הוא מורייה ליד העיר מיטליני. זהו מתקן צבאי מוקף בגדר גבוהה שהוסב למחנה פליטים המיועד לשלושת אלפים איש. כיום שוהים בו מעל עשרת אלפים פליטים. שלושת אלפים פליטים נוספים שהגיעו לאחר שהמחנה התמלא לכדי תפוסה בלתי אפשרית, הקימו עיר של אוהלים בגבעה

ה אי לסבוס הנמצא בצד המזרחי של יוון נראה במפה כ"עוגיית אוזניים" בשל המפרץ הגדול במרכזו. בין חופיו המזרחיים לבין חופי תורכיה מפרידה רצועה ברוחב שמונה עד עשרה קילומטר של ים שצבעו הכחול העמוק מרקיד ומרעיד את מכחול הציירים המנסים להעביר לדף הנייר את יופייה של יוון. אולם הנוף המרהיב הרועג והמשכר - משקר. רצועת הים המפרידה בין החופים היא חלקו האחרון של התיב המסוכן שאותו עוברים עשרות אלפי פליטים הבורחים מהמלחמה בניסיון למצוא מקום בטוח. שיירת כלי הרכב היורדת מן ההרים בצד התורכי לחוף היא אות ההתרעה לארגוני ההצלה הנמצאים בחוף

ת

(הצורך בלימוד הקריאה והכתיבה).

מערכת הלימודים כוללת בנוסף לאנגלית (שהילדים מבקשים ללמוד מתוך אמונה כי בעתיד ייקלטו באחת

ממדינות אירופה) מקצועות עיקריים, כמו

מתמטיקה, כישורי קריאה וכתיבה בשפת האם

שלהם - ערבית, פרסית, כורדית או צרפתית

(קונגו). כל המורים המלמדים בבית הספר הם

מקהילת הפליטים, והשיעורים מתקיימים בשפת

ארץ המוצא. במהלך השבוע נהנים הילדים מפעילויות

העשרה, כגון טיולים, פעילויות אומנותיות, מוזיקה

ומשחקים יצירתיים. בבית הספר הוקמה גינה טיפולית

והפריחה בה יוצרת מרחב צבעוני מלבב. הילדים המבוגרים

יותר מאומנים להיות מדריכים לתלמידים הצעירים ולעזור

בשילובם החברתי ובהסתגלותם למקום.

סגל המורים של בית הספר מורכב כולו מפליטים. צוות

המשלחת של תנועת הבוגרים מישראל הוא המרכז את

עבודת בית הספר על כל מרכיביה ומשמש בתפקידים של

תמיכה מקצועית וארגונית המאפשרת את עבודת המורים

המקומיים והתנהלותו של בית הספר.

בית הספר פועל ברוח העקרונות הדמוקרטיים והחינוך הבלתי

פורמלי. ההשקעה הגדולה ביותר נעשית בפיתוח הכוח הפנימי

של הילדים להתמודד עם המצב הסבוך שאליו נקלעו תוך

קידום תחומי למידה והרחבת ההשכלה שלהם. דגש רב ניתן

על חיזוק תחושת השייכות של כל ילד: אל מולדתו, אל תרבותו,

אל לשונו ואל משפחתו, וזאת כדי למזער ככל האפשר את

חווית העקירה מארצו. הצוות החינוכי פועל לחינוך ברוח

הדמוקרטיה, הדגשת השוויון האנושי, איסובלנות לאלימות,

קבלת אחרים, שוויון בין המינים ומנהיגות חברתית. ערכים

אלה מבטאים תפיסות עולם ליברליות מערביות אך מבלי

להזניח את המורשת והזהות של הארץ והקהילה שמהן

בא כל פליט. בית הספר פועל גם על פי עקרונות החינוך

הבלתי פורמלי, ויחידת לימוד של יום שלם (יום ו') מוקדשת

לפעילות חברתית סביב נושא משותף.

אחד העקרונות המנחים של בית הספר הוא כי המורים יהיו אך

ורק מקרב הפליטים, ולא מתנדבים חיצוניים. פיתוח האחריות

והמחויבות אצל הפליטים בתוך מציאות כאוטית מסייע

להילחם בתחושות ובתגובות של קִרְבָּנוּת, מביא להפסקת

מצב הפסיביות ובכך תורם להחזרה של תחושת השליטה

(גם אם היא מצומצמת עקב הנסיבות). הדגש וההתמקדות

מכוונים לכוחות, ליכולות ולכלים הקיימים אצל האנשים

תוך התייחסות להיבטים חברתיים, מקצועיים ומשאבים

הקיימים בקהילה עצמה. צוות המשלחת מצליח ליישם

באופן עקבי מודל חינוכי המיושם בתנאים קשים, במצב של

איזודאות ועל אף המגבלות הקשורות למציאות הפוליטית

החשופה מעבר לכביש, ללא תשתית של מים וחשמל, עם

תאי שירותים כימיים שלפניהם משתרך תמיד תור ארוך.

הפליטים מגיעים מארצות המזרח התיכון, כמו סוריה, איראן,

כורדיסטאן או מאפריקה מקונגו לאחר שנאלצו לעזוב את

ביתם בגלל מלחמה, קרבות מליציות או איומי השלטון. חלקם

חוו אובדן בני משפחה ופגיעה ממושכת בהם. בתוך בליל

השפות של הקבוצות האתניות (כורדים, יאסדים, איראנים

ופלגים שונים בסוריה) מתרוצצים ילדים בגילי בית הספר

שנותקו מכל מהלך תקין של חייהם. אלה הם ילדי "הדור

האבוד" שילדותם נרמסה באירועים מטלטלים מסכני חיים.

שנה עד שלוש שנים יחלפו עד שיוסדרו הנירות הרשמיים

של משפחותיהם, והם ימשיכו לנדוד לעבר עתיד לא בטוח

במקומות שונים בעולם, שאינם ששים, בלשון המעטה, לקלוט

אותם. לפי דיווחי נציבות האו"ם לפליטים (UNHCR), מתוך

68.5 מיליון הפליטים בעולם כיום, יותר ממחציתם מתחת

לגיל 18. משבר ההגירה הזה הוא הגדול ביותר מאז מלחמת

העולם השנייה (Moshinski, 2018).

רק כמה קילומטרים בודדים מפרידים בין מחנה הפליטים

למרכז הקהילתי One Happy Family שלידו הוקמו כיתות

מאולתרות ואליהן הוכנסו פלטות סיבית המשמשות

כשולחנות וספסלים עשויים גם הם מסיבית. בכניסה נראה

שלט "בית הספר לשלום" והחצר נראית ספק אתר בנייה ספק

מגרש משחקים. בשעה שלוש וחצי מגיעים האוטובוסים

מהמחנה וילדים בני 5-16 רצים פנימה בצעקות שמחה

כשהמדריכים והמורים זוכים לחיבוקים מכל עבר. אי של

שפיות זמנית באי לסבוס, תחנת המעבר הגדולה של הפליטים

הנסים מהאימה.

בית הספר הוקם בשנת 2017 ביוזמת בוגרי תנועת הנוער

של השומר הצעיר ותנועת אג'האל (أجيال), תנועת נוער

ערבית-ישראלית הפועלת כיום כחטיבה ערבית אוטונומית

כחלק מתנועת השומר הצעיר.

בבית הספר הבינלאומי לשלום The International School

of Peace (ISOP) לומדים הילדים בתוכנית חינוכית שבועית

בת 35 שעות בניסיון לבנות עבורם תוכנית פדגוגית

המותאמת לרמתם. בבסיס המודל שעליו הוקם בית

הספר - ההכרה בדבר חשיבותה של מערכת אקולוגית

חינוכית מתמשכת בתנאי איזודאות והיעדר הבטחה

של רציפות. הילדים מחולקים לשלוש כיתות בכל שפת

מקור: ערבית, פרסית, כורדית וצרפתית (ילדים מקונגו).

בכל כיתה לומדים 10-20. בין הכיתות מתקיימת הפרדה

גילית, בדרך כלל בין שתיים לשלוש שכבות גיל: צעירים

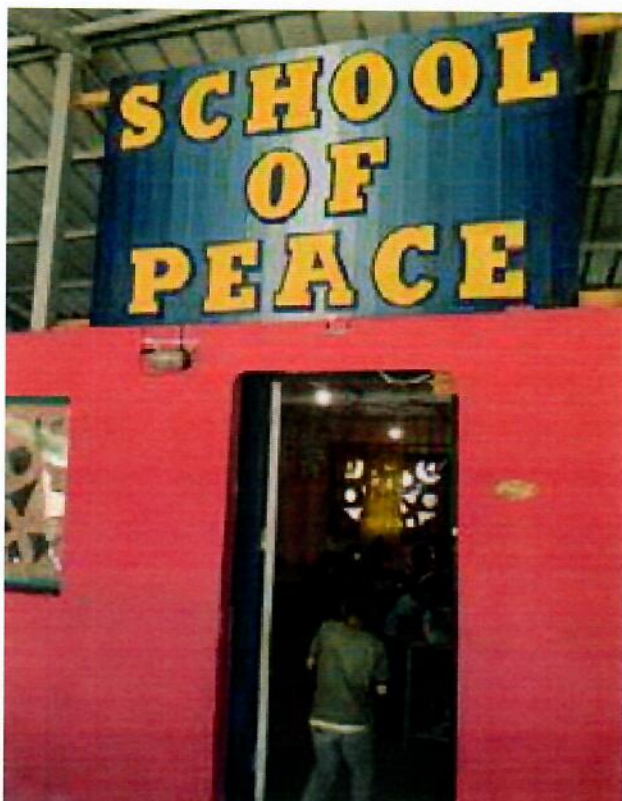
(6-9), גיל ביניים (10-13), ובוגרים (13-16). המבנה אינו

נוקשה משום שלעיתים מגיעים ילדים בוגרים שבשל

המלחמה המתמשכת טרם התחילו את לימודיהם בבית

הספר. ילדים אלו משובצים בהתאם לרמתם הלימודית

אתגרים ועם קשיי היום-יום, וכן עם מצבי משבר ממושכים. מושגי החוסן שאובים מהגישה הסלוטווגנית (Antonovsky, 1987; שגיא, 2010, 2015). זו היא גישה המחפשת אחר גורם ומשאבים התורמים להתמודדות טובה של הפרט במצבי דחק ומשבר. משאבים אלו מספקים חוויות חיים הבונות השקפת עולם קוהרנטית, שבה העולם נתפס כמקום הגיוני וסביר, לא כאוטי, ושניתן לנהלו ניהול רגשי ואינסטרומנטלי (שגיא, 2015). בספרות המחקר ניתן למצוא התייחסות לשלוש רמות של חוסן: חוסן אישי, חוסן משפחתי וחוסן קהילתי-חברתי. הובפול ועמיתיו (Hobfoll et al., 2007) זיהו חמישה עקרונות שבאמצעותם אפשר

הכניסה לבית הספר לילדי הפליטים בלסבוס

- לפתח חוסן קהילתי בעת ולאחר אירועים טראומטיים:
- הגברת הביטחון: תחושת הביטחון של האדם שהוא בר הגנה והוא יכול לקבל מידע בנוגע לאחרים משמעותיים, להזמין את השמועות ולהיעזר בתקשורת לקבלת מידע אמין;
 - הגברת תחושת הרגיעה: היכולת להרגיע את התגובות הפיזיולוגיות של המצוקה;
 - הגברת תחושת המסוגלות העצמית: החזרת תחושת המסוגלות שאפשר להתמודד עם הקשיים;
 - הגברת הלכידות: חיבור חברתי ומתן תמיכה חברתית, קיום ה"ביחד";
 - מתן תקווה: הסתגלות בריאה המתבטאת בתפיסות אופטימיות.
- עד כמה ניתן לבסס את התאמתו של כל מענה לעקרונות

המורכבת והמאבקים בין ארגוני סיוע שעבודתם מלווה לא פעם בהתנגשויות שמקורן בתפיסות ובאינטרסים שונים. בית הספר מנסה להקנות לילדים מרחב בטוח ומוגן שאינו מושפע מהסביבה ומתנהל לאור ערכים התואמים את התפיסה החינוכית של תנועת הנוער. המרחב הבית ספרי מאפשר לילדים תחושה מסוימת של סדר וארגון בעולמם הכאוטי. בבית הספר מתאפשרת, לפחות באופן זמני, חזרה של הילדים ל"תפקידם" כילדים.

הדאגה לילדים אינה מסתכמת רק בהיבטים פדגוגיים. בית הספר מספק גם מענה לצרכים ראשוניים, כגון מתן ארוחה קלה וארוחה חמה, שמירה על מרחב בטוח ללא אלימות ולעיתים סיוע גם בלבוש או התייחסות לתחושות גופניות ורגשיות של ילדים. ההתייחסות לצרכים הפיזיים מונחת בעיקרון הכבוד וההתייחסות לילד כזכאי לחוות תחושת הגנה בידי המבוגרים. כך ל-\$1 משל הארוחה מוגשת לילדים היושבים ליד השולחנות מבלי שייאלצו לעמוד בתור. בכל מקרה ילד המבקש מנה נוספת של אוכל מקבל כמובן מאליו, וזאת כדי לגרום לתחושת ביטחון ואמון בסיפוק הצרכים הבסיסים.

חלק יום-יומי מהוויות בית הספר הן הפרידות מתלמידים וממורים. לאחר קבלת הניירות המאפשרים למשפחות או ליחידים לעבור למקום שבו יוכלו להתבסס זמנית או באופן קבוע, עוזבים הילדים או המורים בתוך כמה ימים. בית הספר מקיים באופן קבוע טקסי פרידה מהעוזבים כדי לתת חוויית המשכיות, לפחות רגשית, גם בנסיבות של מעברים תכופים. ומי מנהל את המערך המורכב של בית הספר? ברוח תנועת הנוער אין מנהלים, אלא בעלי תפקידים. האחריות מתחלקת בין מספר קטן של חברי המשלחת שהקמת בית הספר והפעלתו היא המשימה שהם קיבלו על עצמם בגיבוי של תנועת הבוגרים בארץ ומוסדות ההנהגה שלה. עשרות שעות דיונים פדגוגיים וניהוליים הם חלק משגרת העבודה האינטנסיבית של הצעירים חברי תנועת הבוגרים. דירת "הקומנה" שלהם בעיר מיטלני מזכירה את דירת השליחים והמדריכים בארץ: ניירות, פלקטים צבעוניים, ספרי הדרכה וחומרי יצירה. אולם מיקומה של הדירה בסמוך למחנה הפליטים ניכר מהצירורים התלויים על הקיר, פרי יצירתם של השליחים. בצירורים נראים ים סוער וסירות הפליטים החוצות אותו. בצירורים הילדים בבית הספר מופיעים אותם מוטיבים כמו אלו בדירת השליחים והמתנדבים אולם נוספים להם גם ציורי אנשים הטובעים בים...

המפגש עם ילדי הפליטים ועם בית הספר המנסה לתת להם מענה חינוכי ורגשי מעלה שאלות הנוגעות להתמודדות עם מצבי החירום. סוגיה קשה זו נבחנה בשני העשורים האחרונים במושגים של חוסן ועמידות של הפרט והקהילה אל מול האיום. המושג "חוסן" (resilience) מבטא את מאמציו המתמשכים של הפרט להתמודד עם משימות, עם

את לימודיו בבית הספר בכפר שבו חיה משפחתו. בית הספר הביך לאומי לשלום בלסבוס היה הראשון שאליו נכנס כתלמיד. לא נדע היכן תשתקע משפחתה של מוהא בת השש מקונגו שראשה עטור עשרות צמות המסתיימות כל אחת בחרוז בצבע אדום. האם תצליח ריינה מאיראן שהייתה תלמידה מצטיינת בכיתה ומדברת אנגלית רוטה, להשלים את הפער הלימודי של שנות הפליטות ותשתלב בעתיד בלימודים אקדמיים? למרות אי-הידיעה שלנו על חייהם בעתיד ניתן להאמין ולקוות כי יישאר בליבם זיכרון של מקום אחד, שבו באופן זמני, היו שוב ילדים וזכו באהבה, בביטחון יחסי, באמונה באחר ובתקווה.

ההתערבות במצבי משבר קבוצתיים הכוללים קהילות שלמות? כל אחד מהעקרונות שתוארו הוא אומנם חלקי בלבד ונראה לעיתים כטיפה בים, אולם דווקא בשל כך הוא יקר ובעל ערך רב כל כך. בית הספר לילדי הפליטים בלסבוס יוון הוא יוזמה חברתית אנושית של בוגרי תנועת הנוער שחצתה את קווי המרחב שבו פועלת התנועה באופן מסורתי תוך הצבת אתגר של משימה מורכבת, תובענית. המודל החינוכי שפותח הוא ייחודי ומותאם לנסיבות הקשות של מציאות החיים שבה חיים הפליטים וניתן ללמוד עליו וממנו גם במרכזי פליטים נוספים בעולם.

ייתכן שלעולם לא נדע לאן יגיע בעתיד מחמוד בן ה-12 מסוריה. כשהמלחמה פרצה היה רק בן שש ומעולם לא התחיל

מקורות למאמרה של פרופ' סמדר בן אשר

שגיא, ש' (2010). ילדים ונוער מתמודדים עם לחץ במציאות הישראלית: גישה סולטוגנית במחקר ובמעשה. **מפגש** 31, 8-14.

שגיא ש' (2015). רק על עצמי לספר ידעתי, מיומנה של חוקרת סכסוכים בחדר המוגן במבצע "עמוד ענן" **מפגש** 40, 9-26.

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health*. San Francisco: Jossey-Bass

Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 70(4), 283-315

Moshinski, N. (2018) The International School of Peace – an Impact Investment for a Better Future. The International School of Peace for refugee children in Greece- Internal document. Graduates of Hashomer Hatzair youth movement

הולכים אל הלא נודע: ייעוץ וטיפול בצל איודאות

חאלד אלסייד

ד"ר חאלד אלסייד, תושב חורה, בעל תואר שני בייעוץ חינוכי ותואר שלישי בתוכנית לניהול ויישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן גוריון, מרצה במכללת קיי בתוכנית לתואר שני (ייעוץ חינוכי ולמידה והוראה), בתוכנית שח"ף להסבת אקדמאים להוראה וביחידה לכניסה להוראה. ד"ר אלסייד יועץ לסטודנטים דוברי ערבית בעלי לקויות למידה במרכז איתקה שבמכללת קיי. במאמר זה מציג ד"ר אלסייד בגוף ראשון את חוויותיו האישיות לאחר ביקור מקצועי במחנות פליטים סוריים ביוון.

שלי. אתייחס למפגשים שלי עם הפליטים בשני מושגים פסיכולוגיים zoom in ו-zoom out. באמצעות כל מושג אספר על מפגש אחר ואסביר אותו כשהמכנה המשותף בין שני המפגשים הוא אני והפליטים, אבל נקודות השוני ביניהם הן רבות ומגוונות.

על המפגש לפי "זום אאוט" כתבתי עם השותפה שלי מאוניברסיטת בן גוריון במאמר הראשון על אודות הפליטים הסורים, מאמר שהתמקד במשאבי ההתמודדות והתגובות הרגשיות בקרב מתבגרים סורים. הוא הראה שמתבגרות הביעו תגובות פוסט טראומטיות חזקות בהשוואה למתבגרים,

ק שה לי מאוד לעבד את רגשותיי בעקבות הביקור שלי במחנות הפליטים הסורים ביוון, ואיני חושב שעדיין הגעתי לרוגע הנפשי הנדרש כדי לספר ולדבר על רגשות אלה ולברור מהו העיקר ומהו הטפל. האם יש עיקר וטפל ברגשות? איך אפשר לשכתב אותם? האם באמצעות רשמים או סיפור? ואם סיפור, אז איזו כותרת לתת לסיפור זה? "מסעו של חוקר מתחיל" או "חאלד בארץ הטרגדיות"?

ביקור זה של מספר ימים בסוף חודש אוגוסט 2018 שאליו התכוננתי השאיר את חותמו על החיים האישיים והמקצועיים